

4) встановлення органів державної влади, з їх територіальними підрозділами, які будуть виконувати вказані заходи направлені на профілактику домашнього насильства, недопущення його проявів, а у випадку вчинення домашнього насильства своєчасного надання його жертвам допомоги за застосування заходів направлених на протидію домашньому насильству [3, ст. 191].

Література:

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення 08.10.2022);
2. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі : Постанова КМУ від 22.08.2018 № 658. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#n91> (дата звернення 08.10.2022).
3. Адміністративно-правові засади реалізації державної політики, щодо запобігання домашньому насильству : навч. посіб./ А. В. Боровик, А. В. Томчук, О. Ю. Дрозд та ін. Одеса : Вид. дім «Гельветика», 2022. 288 с.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПОНЯТЬ «НАСИЛЬСТВО» І «ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО» ТА ЇХ ЗАКОНОДАВЧЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ

Ялова О. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правничої лінгвістики
Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

Насильство – є однією зі споконвічних проблем людства, яке існувало у різні часи та у різні епохи і за своїм змістом розглядається як філософська категорія, і як соціокультурна. Таким чином, вдаючись до насильства, той, хто його вчиняє порушує найважливіші права людини – право на життя і здоров'я, а тому має бути притягнутий до юридичної відповідальності. Відтак з'ясування сутності насильства та його ознак, викликає неабиякий науковий інтерес у юриспруденції.

Сучасна теорія кримінального права пропонує чимало визначень поняття «наси́льство». З одного боку це поняття розглядається як складний багатогранний суспільний феномен, що створює певні труднощі у контексті кримінально-правової оцінки злочину, який учинений із застосуванням насильства, розмежування поняття психічного впливу і психічної шкоди як ознак психічного насильства.

Проблема насильства частково розроблялася у наукових роботах таких вчених-криміналістів як А. Гусейнов, М. Бажанов, Ю. Баулін, Л. Кулик, Ю. Лисюк, В. Навроцький, Л. Сердюк та ін. У цих та інших наукових працях переважно розроблялися проблеми класифікації насильства, поняття психологічного насильства, ознаки насильницьких злочинів, співвідношення насильства і примусу, питання поняття насильства щодо різних категорій осіб.

Поряд з насильством розглядають і жорстоке поводження, яке є не менш складним явищем, яке набуло сьогодні широкого та масового прояву в умовах російської агресії проти українського народу. Насильство, на відміну від жорстокого поводження, – це будь-яке свідоме і навмисне (заздалегідь сплановане) застосування сили одного індивіда/групи людей проти іншого/інших найчастіше беззахисного(их) з метою встановлення над ним(и) влади і контролю.

Наразі не існує загальноприйнятого визначення поняття насильства. Тож, для прикладу можна навести такі визначення.

Так, юридична енциклопедія за редакцією Ю.С. Шемшученка визначає насильство як умисний чи психологічний вплив однієї особи на іншу проти її волі, що спричиняє цій особі фізичну, моральну, майнову шкоду, або містить у собі загрозу заподіяння зазначеної шкоди зі злочинною метою. Такий вплив на особу здійснюється вчиненням певних умисних діянь. Особа, яка вчиняє насильницькі діяння, усвідомлює їх характер, передбачає наслідки цих діянь і бажає або свідомо допускає їх настання.

Всесвітня організація охорони здоров'я у своїй доповіді (Насилие и его влияние на здоровье. Доклад о ситуации в мире. 2002.) розглядає насильство як навмисне застосування фізичної сили або влади, здійснене або у вигляді загрози, направлене проти себе, проти іншої особи, групи осіб або спільноти, результатом якого є (або висока вірогідність цього) тілесні ушкодження, смерть, психологічна травма, відхилення в розвитку або різного роду збиток.

Поняття, що використовується Всесвітньою організацією охорони здоров'я, підкреслює натомість і фактичне вчинення акту насильства, незалежно від його результату. Згідно з цим визначенням насильством не є ненавмисні нещасні випадки, наприклад, тілесні ушкодження внаслідок дорожньо-транспортних пригод або опіки.

Уточнення визначення словосполученням «використання влади» розширює традиційне розуміння природи насильницького акту, обіймаючи у дії, джерелом яких є влада над людиною, тобто погрози і залякування. «Використання влади» означає, крім того відсутність турботи, ненадання допомоги або нехтування, які теж вважаються насильницькими актами. Отже, вираз «використання фізичної сили або влади» слід розуміти, зокрема, як відсутність турботи, будь-які види жорстокого поводження (фізичного, сексуального чи психологічного), а також вбивство будь-який замах на власне життя або здоров'я.

Отже, насильство та жорстоке поводження можуть мати різні форми, проте всі вони завдають шкоди здоров'ю, розвитку в соціалізації як дитини, так і дорослої людини.

Останніми роками в Україні приділяється велика увага проблемам та протидії домашньому насильству, яке призводить не лише до втрати життя та здоров'я людини, а й завдає великої шкоди соціального та морального характеру суспільству.

Сучасний підхід до проблеми домашнього насильства виходить з укоріненості цієї проблеми в суспільній свідомості як міжособистісне явище з одного боку, а з іншого – з обов'язків держави гарантувати права людини в усіх сферах життя, зокрема і у сфері сімейних відносин.

Причини, які призводять до насильства є різними: перш за все, пов'язані з економічною ситуацією, падіння моралі, байдужим ставленням до нього як до явища, а також воєнні стани, які переживають окремі держави, зокрема насильства за ознаками статі в умовах російської агресії.

Насильство як соціальне явище не лише формує трагічні обставини для багатьох людей, але й створює криміногенні ситуації, які передують кримінальним злочинам проти безпеки, здоров'я і життя людини, що в цілому руйнує фундамент стабільності суспільства.

Проблеми попередження домашнього насильства значною мірою досліджували вчені О. Бандурко, А. Блага, Л. Завадська, Л. Крижна, Н. Лавриненко, К. Левченко, Л. Леонтєва, Л. Левицький, О. Матвієнко та інші, однак широке коло наукових досліджень у сфері захисту прав людини від насильницьких злочинів, питань термінів «насильство» та «домашнє насильство» залишається дискусійним.

Поняття «насильство в сім'ї», «домашнє насильство» використовується в міжнародно-правових актах загального і рекомендаційного характеру, що існують на рівні ООН, так і Ради Європи та Європейського Союзу. Серед них необхідно визначити Загальну декларацію прав людини 1948 р., яка вважається головним документом у галузі захисту прав людини; Декларацію про ліквідацію дискримінації щодо жінок 1967 р.; Декларацію про викорінювання насильства щодо жінок 1993 р.

Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок, під час 11-ї сесії прийняв Загальну рекомендацію № 19 «Насильство щодо жінок». Власне, Модельне законодавство ООН покладено в основу Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», який був ухвалений Верховною Радою України 15.11.2001р (втратив чинність 07.01.2018).

Термін «домашнє насилля» вживається в Європейській Конвенції про запобігання та боротьбу з насильством стосовно жінок та домашнім насильством, що була відкрита для підписання 11 квітня 2011 року та підписана від імені України. Постановою Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 05.09.2007 № 1087 «Про консультативно-дорадчі органи з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку, запобігання насильства в сім'ї та протидії торгівлі людьми», термін «насильство в сім'ї» було замінено на «домашнє насильство». На законодавчому рівні термін був введений Верховною Радою України 07.12.2017 р. при прийнятті Закону України № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству», який спрямований на реформування вітчизняної системи запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознаками статі. Із прийняттям цього закону державою були сформульовані організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, орієнтовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства.

Дія законодавства щодо запобігання та протидію домашньому насильству незалежно від факту спільного проживання поширюється на таких осіб (ст. 3 Закону): подружжя; колишнє подружжя; наречені; мати (батько) або діти одного з подружжя (колишнього подружжя) особи, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у шлюбі між собою, їхні батьки та діти; особи, які мають спільну дитину (дітей); батьки (мати, батько) і дитина (діти); дід (баба) і онук (онучка); прадід (прабаба) і правнук (правнучка); відчим (мачуха) і пасинок (падчерка); рідні брати і сестри; інші родичі та ін. Дія законодавства з питань запобігання та протидії домашньому насильству поширюється також на інших родичів, інших осіб, які пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки, за умови спільного проживання, а також на суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Таким чином, домашнє насильство – це один із різновидів насильства, яке відрізняється від інших проявів (на вулиці, під час воєнних дій, під час конфлікту, в колективах тощо) тим, що коїться близькими один до одного людьми (родичами або членами сім'ї), які мають тісні стосунки – кровні, емоційні, шлюбні, інтимні, господарські тощо. Отже, попередження та протидія домашньому насильству, а також надання

допомоги постраждалим ускладняється саме тим, що дане правопорушення стосується близьких людей.

Серед основних ознак домашнього насильства слід виділити наступні: насильство завжди здійснюється за попереднього наміру, тобто умисно; дії насильства унеможливають ефективний самозахист; дії порушують права і свободи особи, проти якої вчиняється насильство; насильницькі дії спричиняють шкоду.

До домашнього насильства призводить цілий ряд проблем, спричинених сукупністю взаємопов'язаних та взаємообумовлених чинників, серед яких:

- низька культура поведінки молоді, внутрішньосімейних стосунків;
- збільшення кількості сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах;
 - поширення сімейного насильства в різних формах;
 - недостатній рівень педагогічної культури батьків, їх відповідальності за здоров'я та виховання дітей;
 - незадовільний життєвий рівень значної кількості сімей, низькі стандарти оплати праці, невирішеність житлової проблеми, поширення бідності та злиденності серед сімей з дітьми, низька орієнтація на свідоме самовизначення;
 - недостатня поінформованість суспільства щодо шляхів убезпечення від потрапляння до ситуацій, що призводять до домашнього насильства та насильства за ознакою статі, а також можливостей отримання відповідної допомоги з метою формування навичок безпечної поведінки у населення;
 - упереджене ставлення до осіб, які постраждали від домашнього насильства та насильства за ознакою статі;
 - невідповідність молоді до подружнього життя;
 - поганий стан здоров'я і зростання рівня соціальних відхилень (злочинність, пияцтво, наркоманія, проституція...) та ін.

Таким чином, аналізуючи ці та інші проблеми, пов'язані з насильством у різних його проявах, які ми досліджували, необхідно шукати шляхи, особливості і механізми їх розв'язання, запобігання та протидії. Зокрема, можна окреслити наступні: удосконалення системи запобігання та протидії насильству, а також запровадження дієвого механізму взаємодії суб'єктів, що проводять заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству зі ознакою статі шляхом узгодження їх дій; формування у населення нетерпимого ставлення до насильства та посилення готовності протидіяти його проявам небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед дітей, усвідомлення домашнього насильства як порушення прав людини; запровадження системного реагування на насильство, де кожен випадок отримує належну увагу суб'єктів, інших

органів та установ, які виконують функції, пов'язані з проведенням заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі; забезпечення постраждалим особам незалежно від віку та стану здоров'я доступності до комплексних послуг, орієнтованих на їх потреби, та отримання таких послуг; належного розслідування фактів домашнього насильства, притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності; підвищення рівня поінформованості населення про факти, прояви, причини і наслідки домашнього насильства, розуміння суспільством непропорційного впливу домашнього насильства на насильства за ознакою статі на жінок і чоловіків, у тому числі на осіб з інвалідністю, вагітних жінок, дітей, недієздатних осіб, осіб похилого віку; забезпечення доступу до загальних служб підтримки постраждалих осіб для отримання соціальних послуг медичної, соціальної допомоги, доступу до правосуддя та інших механізмів юридичного захисту.

Література:

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція). Довідник для членів парламенту, 2013., 108 с. URL: <https://rm.coe.int/1680096e45>.
2. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. *Офіційний вісник України*. 2008., 93. Ст. 3103.
3. Декларация об искоренении насилия в отношении женщин : Міжнародний документ від 20 груд. 1993 р. URL: http://zaron3.rada.gov.ua/laws/show/995_506.
4. Моніторинг стану виконання законодавства України щодо протидії насильству в сім'ї. 2001–2011 / кол. авт.: О.М. Бандурка, О.Ф. Бондаренко, В.О. Брижик, та ін. ; заг. ред. О.М. Бандурки, К.Б. Левченко ; вступ. слово О.О. Зарубінського., Х. : Видавництво «Права людини», 2011. 240 с.
5. Малиновська Т.М. Домашнє насильство: щодо змістового наповнення терміна. *Наше право*. № 3, 2020. Ст. 85–91.
6. Блага А.Б. Дослідження соціальної природи насильства – теоретичне підґрунтя для кримінологічного аналізу насильства в сім'ї. *Порівняльно-аналітичне право*. № 3-2, 2013, 247–250 с.
7. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/schov/2229-19>.